

Maqameh and Picaresque: Is picaresque influenced by Maqameh?

Mahmoud Bashiri*
Reza Jamshidi**

Abstract

Centuries after Maqameh had come to the fore, stories by the name of "Picaresque" began to be written in Spanish literature which had numerous similarities with Maqameh. Picaresque can be regarded as the evolutionary forms of romances with a different subject matter. Lazarillo de Tormes is the first picaresque story which has been written in 16th century in Spain. Narratives of picaresque have numerous similarities with present-day stories, so much so that, some designate Don Quixote de la Mancha- one of the latest picaresque- as the first novel. Since Spain was conquered by Umayyad dynasty, connections were formed between Arabs and Spanish which lead to scientific, artistic, and cultural exchanges and bilateral use of cultural resources. Since picaresque was formed in Spain and because of its similarities to Maqameh, the hypothesis comes to the fore that it originates from Maqameh. This has been referred to in some works which we have made mention of them in the literature. However, we oppose this hypothesis by showing their differences and foregrounds of Picaresque in Europe as well as its social-historical factors.

In 4th Islamic centuries, a species of prose came to the fore in Arab literature which was called Maqamat. It rapidly gained prominence because Arabic prose in this era had been tended to decorum and artifice and the appearance of Picaresque paved the way for the pens who adored artifice. Mohammad Taghi Bahar believed that Maqameh was a translation of "Gath" in **Mazdayasna (Zoroastrianism)** which has survived after Islam. These excerpts in **Mazdayasna** were melodious and its syllabic poems had symmetry, balance and interval silences; just how Maqamat seems to be (Bahar, 1349, 2nd v: 234). Picaresque was a story written by a picaro in which a satire of his era and the people is narrated (Sibre, 1389:4). This literary genre appeared in 16th century in Spain and spread to other European countries like France, Italy, Germany, and England. The myth of Hermes can be regarded as the prototype of picaro. According to Greek myths, he was the god of roads, commerce, fortune, sports, and rhetoric. Hermes used to deceive people and trickery was one of his features (Manser, 2009: 219). Picaresque can also be a mixture of "picaro", "picador", "Picards", and "picaroon".

Maqamat in its theme is influenced by the social and cultural situation of its era. Beggary, deceit, and tongue are some common themes of Maqamat which is a mirror

* Associate Professor of Persian Language and Literature, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

** M.A Graduated of Persian Language and Literature, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran
rezajamshidi78@yahoo.com

Received: 23/11/2016

Accepted: 30/01/2018

of the social and cultural situation of that time. Picaresque is in its turn a micro history conflated of literary and historical narratives which its roots should be sought in humanism (De Haan and Mierau, 2014: 1-2). Since picaresque has come to the fore because of a protest to the feudalism of Spain in 16th c and the quasi-religious reign of the era, has been labeled as humanistic works.

Considering similarities of Maqameh and picaresque, the appearance of Maqameh six century before picaresque and in Spain, the hypothesis has taken some force because Arabs lived and ruled Spain in that period and the bilateral relationships of them cannot be neglected. Nonetheless, these similarities do not provide a solid ground for the hypothesis because these similarities are there in postmodernism, symbolism and Persian classic literature.

In addition to differences between the two which outnumbers their similarities, the second reason to reject the hypothesis is the fact that picaresque came into the fore influenced by a foreground of European story writing, holy Books, romance, Aesop's fables, The Fabliau, joke books, novella, and etc. the third reason is the social-cultural condition of Spain in 16th centuries and the influence of the life of picaro, Picards, picaroon; just as the influence of the rhythmic style of Quran and traditions of Abu-Zayd Sorooji, Abbas doos, Tarrar Basrah is evident. Furthermore, the fact is that picaresque was not directly influenced by Maqameh because of the three explicit intertextual relationships (quotations, plagiarism, and implicit intertextuality), none can be trace in picaresque from Maqameh.

Picaresque should be considered as the product of Spanish social condition of that period of time, not an imitated one nor influenced by eastern prose. This story genre, indeed, was taken from the lives of the poor and picaro of that era of Spain which criticized feudalism, quasi-religious reign, and churches. It is a satire on the miserable state of the poor and their hopeless struggle for bread. At best, Maqameh can be considered as one of the foregrounds of picaresque.

Keywords: Social foreground, literary foreground, picaresque, impressionability, Maqameh, features.

References

- Abd os-Sater, Abbas (1998). *Introduction of the Lebanese Khala fi Jahid*, Abu Osman Omar Ibn Bahr, Al-Bukhlal. Beirut: Darwin and al-Hilal.
- Abrams, M. H. & Galt Harpham, G. (2009). *A Glossary of Literary Terms*. Boston: Wadsworth Cengage Learning.
- Bahar, Mohammad Taghi (1349). *Stylistics*. Tehran: Amir Kabir.
- Birch, Dinah (2009). *Oxford Companion to English Literature*. Oxford: Oxford University Press.
- Brewer, E. Cobham (2003). *Brewer's Dictionary of Phrase and Fable*. London: Blackmask Online.
- Burkert, Walter (1997). *Greek Religion*. Rallan, John (Trans.), Hoboken & Cambridge: Blackwell & Harvard University.
- Cruz, Anne J. (1999). *Discourses of Poverty: Social Reform and the Picaresque Novel in Early Modern Spain*. Toronto: University of Toronto.
- Cuddon, J. A. (2000). *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. New York: Penguin Books.
- De Haan, Binne and Mierau, Konstantin (2014). *Microhistory and the Picaresque*

- Novel: A First Exploration into Commensurable Perspectives*. Newcastle: Cambridge Scholars.
- Dekhoda, Ali Akbar (1393). *Dictionary*. Website: www.loghatnaameh.com.
 - Farzad, Abdolhossein (1386). A Review of Contemporary Arabic Fictio. *Samarkand*, 17: 22-45.
 - Garrido Ardila. J. A. (2015). *The Picaresque Novel in the Western Literature: From the Sixteenth Century to the Neopicaresque*. Cambridge: Cambridge University Press.
 - Geitanchi, Javid (1379). Jeffrey Chaser and Kanterbery Tales. *Journal of Literature and Humanities Department of University of Tehran*. 155: 289-306.
 - Ghanemi Helal, Mohammad (1373). *Comparative literature*. Ayatollahzadeh Shirazi, Seyyed Morteza (trans.), Tehran: Amir Kabir.
 - Guillen, Claudio (1971). Toward a Definition of the Picaresque, in Guillen, Claudio. *Literature as System: Essays toward Theory of Literary History*. Princeton: Princeton.
 - Hamidian, Saeed (1372). *An introduction to Ferdowsi's Thoughts and Art*. Tehran: Nahid.
 - Iberams, M. H. & Galt F., Jeffrey (1387). *Descriptive Dictionary of Literary Terms (Translated by Sabzian, Saeed)*. Tehran: Rahnama.
 - Ibrahimi Hariri, Fars (1383). *Maqame writing in Persian literature*. Tehran: University of Tehran.
 - Khatibi, Hussein (1366). *Prose technic in Persian Literature*. Tehran: Zawar.
 - Manser, Martin H. (2009). *The Facts on File Dictionary of Allusions*. New York: Facts on File.
 - Mohammadi Fesharaki, Mohsen & Khodadadi, Fazlollah (1393). Investigating Structural Relationship between Picaresque Style and Maqamas' Story. *Comparative Literature Journal*. 6 (10): 323-345.
 - Priest, J. F. (1985). The Dog in the Manger: In the Quest of a Fable. *The Classical Journal*. 81 (1): 49-58
 - Ragheb, Mohammad (1391). The spread of verse in Hamidi Maqamat (morphological-narrative approach). *Persian literature*. 2 (2): 103-124.
 - Rahimian, Maryam (1392). *A comparative study of Maqame writing in Arabic and Persian literature (Hamadani, Hariri, Hamidi) with picariscopulation in Spanish literature (Lasario Thermesi, Pablos El Boscoon)*. M.A Thesis. Allame Tabatabaei University.
 - Rico, Francisco (2009). *The Spanish picaresque novel and the point of view*. London: University of Cambridge.
 - Saadi Shirazi. Sheikh Mosleh ed-Din (1385). *Complete Works*. Mohammad Ali Foroughi (emend.), Tehran: Hermes.
 - Shamisa, Sirous (1386). *Stylistics of Prose*. Tehran: Mitra.
 - Shamisa, Sirus (1387). *Literary genres*. Tehran: Mitra.
 - Sharifpour, Enayatullah et al. (1394 A). Elements of intertextuality in the narrations of the picaresque and Maqamat. *Literary Criticism and Rhetoric*. 4 (2): 153-171.
 - Sharifpour, Enayatullah et al. (1394 B). The origin of the picaresque, the east or the west?, *Literature and Language*. 18 (38): 241-264.
 - Siber, Harry (1389). *Picaresque*, Farzane Taheri (trans.), Tehran: Markaz.
 - Tasuji Tabrizi, Abdullatif (1383). *Thousand and One Nights*. Tehran: Hermes
 - Tomoia, Ligia (2012). *Elements of the Picaresque in Contemporary British Fiction*.

- Newcastle: Cambridge Scholars.
- Yahaghi, Mohammad Ja'far (1386). *A Dictionary of Mythology and Scriptures in Persian Literature*, Tehran: Farhang Moaser.
 - Yazdanpanah Kermani, Arezu (1394). *Investigation of Picaresque in Persian and Arabic texts*, Doctoral dissertation Shahid Bahonar University of Kerman.

مقامه و پیکارسک: آیا سبک داستان‌نویسی پیکارسک از مقامه‌نویسی تأثیرپذیر بوده است؟

محمود بشیری* و رضا جمشیدی**

چکیده

برخی معتقدند روایات پیکارسک در ادبیات اروپایی براساس مقامه‌نویسی در ادب عربی و فارسی شکل گرفته است. مقامه نوعی مجلس‌گویی است که در آن قصه‌ها و حکایاتی با نثر مصنوع و مسجع و در موضوعات گوناگون بیان می‌شود. تکدی‌گری، دزدی و سخنوری موضوعات اصلی مقامات است. پیکارسک نیز گونه‌ای از داستان است که در قرن شانزدهم میلادی در اسپانیا به وجود آمده است و روایت‌کننده داستان فردی حيله‌گر، دزد و سخنور است که با انواع ناملايمات روزگار درگیر است. از لحاظ ساختار و موضوع، شباهت‌های فراوانی میان مقامه و پیکارسک وجود دارد و البته تفاوت‌های میان آنها نیز اندک نیست. روش نگارش یافته‌ها در این مقاله تحلیلی-توصیفی است و در آن، تلاش بر این بوده که شباهت‌ها و تفاوت‌های میان مقامه و پیکارسک با تحلیل (بررسی تک‌تک اجزاء) هریک از آنها بیان شود تا بدین وسیله مشخص شود مقامه بر پیکارسک تأثیرگذار بوده است یا نه. به نظر می‌رسد به دلایلی همچون تأثیرپذیری مستقیم پیکارسک از مقامه، شکل‌گیری این گونه داستانی همسو با پیشینه فرهنگی-ادبی اروپا و تأثیرپذیری آن از شرایط تاریخی-اجتماعی اسپانیای آن دوران، بتوان این فرضیه را مردود دانست.

کلید واژه‌ها: پیش‌زمینه‌های اجتماعی، پیش‌زمینه‌های ادبی، پیکارسک، تأثیرپذیری، مقامه

۱. مقدمه

در میان ادبیات ملت‌های گوناگون از نظر صوری و محتوایی، شباهت‌های فراوانی را می‌توان پیدا کرد که ناشی از سه دلیل عمده‌اند: ۱- ویژگی‌ها و عواطف انسانی مشترک، ۲- کهن‌الگوها^۱، ۲- تأثیرپذیری از ادبیات دیگر ملت‌ها. تأثیرپذیری همواره موجب غنای ادبیات و شکل‌گیری انواع ادبی نو می‌شود و بسیاری از آثار و انواع ادبی مشهور از همین رهگذر پدید آمده است؛ برای نمونه در دوران معاصر انواع ادبی جدیدی همچون نمایش‌نامه، فیلم‌نامه، داستان کوتاه و رمان در ادبیات فارسی و عربی با تأثیرپذیری از ادبیات اروپایی-آمریکایی شکل گرفته است؛ البته این گونه نبوده که همواره ادبیات عربی و فارسی منفعل و متأثر از ادبیات غرب بوده باشد. این رابطه در دوره‌های گذشته و به‌ویژه در عصر رمانتیسم، گاهی برعکس بوده

* zrpbashiri@yahoo.com

* دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

** دانش‌آموخته کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران (مسئول مکاتبات) rezajamshidi78@yahoo.com

تاریخ وصول: ۱۳۹۵/۹/۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۱/۱۰

Copyright © 2018, University of Isfahan. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>), which permits others to download this work and share it with others as long as they credit it, but they cannot change it in any way or use it commercially.

¹ archetypes

است؛ برای مثال ترجمه آثار ادیبان فارسی و عربی بر پیدایی رمانتیسیم غربی تأثیرگذار بوده است. به نظر برخی محققان، مقامه یکی از گونه‌های ادبی اسلامی است که کانون توجه اندیشمندان اروپایی بوده است (غنیمی هلال، ۱۳۷۳: ۲۸۰). در قرن چهارم هجری، به پیروی از گرایش نویسندگان به نثر فنی و تصنع در نویسندگی، «بدیع‌الزمان همدانی» گونه‌ای از مجلس‌گویی را به زبان عربی نوشته است که مقامه نام دارد. پس از او «حریری» *مقامات حریری* را نوشته است. به‌کارگرفتن صنعت‌های بدیع لفظی، استعاره، تشبیه، کنایه و بازی با زبان از ویژگی‌های سبکی مقامات است. در قرن ششم هجری «قاضی حمیدالدین بلخی» با نوشتن *مقامات حمیدی* این گونه نثر را وارد ادبیات فارسی کرده است.

۱,۱ بیان مسئله

چند قرن پس از نوشته‌شدن مقامه، داستان‌هایی معروف به پیکارسک در ادبیات اسپانیایی به وجود آمده است که شباهت‌های فراوانی به مقامات دارد. پیکارسک را می‌توان شکل تکامل‌یافته رمانس دانست که موضوع رمانس فرق دارد. *عصاکش ترمسی*^۱ نخستین داستان پیکارسک است که در قرن شانزدهم میلادی، در اسپانیا نگارش یافته است. روایات پیکارسک شباهت فراوانی به گونه‌های داستانی امروزی دارد، به‌طوری‌که برخی از صاحب‌نظران دن کیشوت^۲ را - که یکی از پیکارسک‌های متأخر است - نخستین رمان می‌نامند. از زمانی که آندلس (اسپانیا) به‌وسیله امویان فتح شد، اسپانیایی‌ها و عرب‌ها با هم ارتباط برقرار کردند. این ارتباط می‌توانسته است به آشنایی‌های علمی، هنری و فرهنگی و استفاده متقابل اروپاییان و مسلمانان از آثار همدیگر منجر شود. با توجه به شکل‌گیری پیکارسک در اسپانیا و شباهت‌های آن به مقامه، فرضیه شکل‌گیری آن براساس مقامات محتمل است. این فرضیه، در چندین اثر هم مطرح شده که در پیشینه پژوهش به آنها اشاره شده است؛ باین‌حال، در پژوهش حاضر با نشان‌دادن تفاوت‌های این دو گونه ادبی، تأکید بر پیش‌زمینه‌های پیکارسک در اروپا و همچنین زمینه‌های تاریخی-اجتماعی شکل‌گیری آن، خلاف این مدعا نشان داده شده است.

۲,۱ پیشینه پژوهش

درباره مقامه‌نویسی آثار چشمگیری اعم از کتاب یا مقاله نوشته شده است، اما درباره پیکارسک به زبان فارسی، تنها کتاب موجود ترجمه *پیکارسک* (سیبر، ۱۳۸۹) است. مقالات «بررسی ارتباط ساختاری بین سبک پیکارسک و نوع داستانی مقامه» (محمدی فشارکی و خدادادی، ۱۳۹۳)، «خاستگاه پیکارسک، شرق یا غرب؟» (شریف‌پور و همکاران، ۱۳۹۴ ب) و «عناصر بینامتنیت در روایات پیکارسک و مقامات» (شریف‌پور و همکاران، ۱۳۹۴ الف) نیز به موضوع پیکارسک و تأثیرپذیری آن از مقامات یا دیگر گونه‌های روایی ادبیات فارسی پرداخته‌اند. همچنین پایان‌نامه‌های *بررسی تطبیقی مقامه‌نویسی در ادب عربی و فارسی* (همدانی، حریری، حمیدی) و *پیکارسک‌نویسی در ادب اسپانیا* (لائاریو ترمسی، پابلوس ال بوسکون) (رحیمیان، ۱۳۹۲) و *بررسی پیکارسک در متون فارسی و عربی* (بزدانپناه کرمانی، ۱۳۹۴) هم به این موضوع پرداخته‌اند که البته برخی از مقالاتی که به آنها اشاره شد، از این پایان‌نامه‌ها استخراج شده است.

درباره آثاری که پیش از این موضوعشان تأثیرپذیری پیکارسک از گونه‌های روایی ایرانی بوده است، نکته‌های زیر جای تأمل دارد:

(۱) در آنها به جای تأمل بر فرضیه مطرح‌شده در آثار چندین صاحب‌نظر همچون محمد غنیمی هلال، سیروس شمیسا، سعید حمیدیان و ... و انجام پژوهشی جامع، به قطعیت از تأثیرپذیری پیکارسک از مقامه سخن رانده شده و با ذهنیتی اثبات‌گرایانه و ازپیش‌تحمیل‌شده به این فرضیه نگریسته شده است؛ در صورتی که در مقاله حاضر ذکر شده است که به هیچ‌وجه نمی‌توان با قطعیت درباره این مسئله سخن گفت؛ زیرا هیچ سند یا تأثیرپذیری مستقیمی درباره آن وجود ندارد و از

^۱ Lazarillo de Tormes

^۲ Don Quixote de la Mancha

سه نوع رابطه آشکار بینامتنی (نقل قول، سرقت ادبی و بینامتنیت ضمنی) در پیکارسک نسبت به مقامات نشانی وجود ندارد. نمی‌توان صرفاً با توجه به چند شباهت میان دو گونه یا جریان ادبی - آن هم از دو فرهنگ و ادب متفاوت - با قطعیت از تأثیرپذیری گونه نو از گونه کهن سخن راند.

۲) در این آثار تأکید بر منابع فارسی و عربی بوده است و با توجه به آنها نتایج مشخص شده است.

۳) در برخی از این آثار (شریف‌پور و همکاران، ۱۳۹۴ ب) فراتر رفته و بر تأثیرپذیری پیکارسک از «روایات عیاری»، تأکید و آبخشور آن در ایران دانسته شده است که در رابطه با آنها باید اذعان کرد به احتمال فراوان موضوع و مدعای آنها بر اساس برخی از ترجمه‌ها از عبارت «روایات پیکارسک» شکل گرفته باشد که البته در پیشینه مقالات به آنها هیچ اشاره‌ای نشده است؛ برای نمونه در ترجمه فرهنگ توصیفی اصطلاحات ادبی، برای Picaresque narrative، معادل «روایت عیاری یا روایات پیکارسک» انتخاب شده است (ایبزمز و گالت‌هرفم، ۱۳۸۷: ۲۷۹) که البته باید آن را ترجمه‌ای از روی تساهل دانست؛ زیرا خود مترجم نیز با استفاده از واژه «یا» و ذکر «روایات پیکارسک» بر آن تأکید کرده است. همچنین سعید حمیدیان سال‌ها پیش از این، فرضیه تأثیرپذیری پیکارسک از قصه‌های ایرانی را مطرح کرده است (حمیدیان، ۱۳۷۲: ۳۶) که به آن هم اشاره نشده است.

۴) در این آثار بر شباهت‌ها، بدون در نظر گرفتن تفاوت‌ها تأکید شده است.

۵) این آثار بر مبنای شباهت‌هایی که از طریق ریخت‌شناسی و روایت‌شناسی قصه‌های عیاری، مقامات و پیکارسک به دست آمده است، گونه نو (پیکارسک) را از گونه‌های کهنه (قصه‌های عیاری، مقامات) متأثر دانسته‌اند؛ در صورتی که بر اساس ریخت‌شناسی قصه‌های سنتی در فرهنگ‌های مختلف، می‌توان میان بسیاری از آنها شباهت‌های فراوانی یافت.

۶) این آثار، خاستگاه اروپایی پیکارسک را به‌طور کلی نادیده گرفته و ریشه‌های آن را شرقی (ایرانی و عربی) دانسته‌اند.

۷) در این آثار به تأثیر کهن‌الگوها بر شباهت‌های میان قصه‌های عیاری، مقامات و پیکارسک توجه نشده است؛ برای نمونه می‌توان به تأثیرپذیری سفرهای شخصیت‌های اصلی قصه‌های عیاری، مقامات و پیکارسک از کهن‌الگوی سفر قهرمان اشاره کرد. همچنین به زمینه‌های اجتماعی مرتبط با این سفرها در پیکارسک توجه نشده است.

۳،۱ روش پژوهش

جمع‌آوری داده‌ها در این مقاله، به روش کتابخانه‌ای انجام شده است. روش نگارش یافته‌های آن نیز توصیفی-تحلیلی است که مبتنی بر بررسی تطبیقی مقامه و پیکارسک با تأکید بر شباهت‌ها و تفاوت‌های میان آنها و توصیف و تبیین این مواضع خلاف و وفاق است. این پژوهش درباره تأثیر متقابل آثار ادبی فرهنگ‌ها و زبان‌های گوناگون است، از این رو، بر مبنای مکتب فرانسوی ادبیات تطبیقی انجام شده است.

۲. تعریف و پیدایی مقامه و پیکارسک

واژه مقامه Maqame یا Moqame از ریشه «قام، یقوم، قوما، قومه، قیاما، قامه»، واژه‌ای عربی با معانی گوناگون است که با سپری شدن دوره‌های اجتماعی و ادبی، در قرن چهارم برای فن خاصی از نثر عربی به‌کاررفته است (ابراهیمی حریری، ۱۳۸۳: ۴). مقامه در لغت یعنی مجلس و مجمع، گروهی که در یک مجلس جمع می‌شوند، سخن‌رانی، ناله گدایان و... (لغت‌نامه: ذیل مقامه). در قرن چهارم هجری گونه‌ای از ادبیات منثور در ادبیات عرب به وجود آمد که آن را «مقامات» می‌نامند. مقامات پس از پیدایش اش به‌گونه‌ای چشمگیر شهرت پیدا کرد و محبوبیت فراوانی به دست آورد؛ چرایی این محبوبیت در آن بود که نثر عربی در این عهد، به تکلف و تصنع گراییده بود و شکل‌گرفتن مقامه‌نویسی راه را برای متصنع‌نویسان هموار می‌کرد. محمدتقی بهار معتقد است که مقامه به احتمال فراوان ترجمه «گاه، گاس یا گانه» است که از مزدیسنان در ایران پیش از اسلام

برجای مانده است. گاه‌های مزدیسنان آهنگین بوده و اشعار هجایی آن همراه با موازنه، قراین و قطع و سکوت بوده است؛ همچنانکه مقامات عربی نیز این‌گونه است (بهار، ۱۳۴۹: ۲۳۴/۲). در تعریف مقامه آمده است:

مقامه داستان‌هایی به نثر مصنوع آمیخته با شعر دربارهٔ یک قهرمان واحد است که به‌صورت ناشناس در داستان ظاهر می‌شود و حوادثی به وجود می‌آورد و همین‌که شناخته می‌شود، ناپدید می‌گردد تا آنکه دوباره با ظاهری دیگر در مقامه بعدی آشکار شود (شمیسا، ۱۳۸۷: ۲۱۳).

این تعریف به‌تمامی دربرگیرندهٔ **مقامات حمیدی** نیست؛ زیرا **مقامات حمیدی** دربارهٔ قهرمانی واحد نوشته نشده است. نخستین مقامه‌نویس بدیع‌الزمان همدانی بوده است که مقامه‌اش را به زبان عربی در قرن چهارم هجری نگاشته است؛ البته برخی معتقدند نخستین مقامه‌نویس «ابن درید» (۲۲۳-۳۲۱) بوده که مقاماتش را «حدیث» نام نهاده است (ابراهیمی حریری، ۱۳۸۳: ۲۱). در **مقامات بدیع‌الزمان همدانی** از موضوعات گوناگونی بهره گرفته شده است؛ اما بیشتر مقاماتش مربوط به گدایی است. در این مقامات «ابوالفتح اسکندری» در نقش تکدی‌گری ادیب تصویر شده که مردم را با نظم و نثر شیوای خود می‌فریبد و به این وسیله خواسته‌های خود را برآورده می‌کند. **مقامات حریری** دیگر مقامه معروف زبان عربی است. بیشتر محققان این اثر را بزرگ‌ترین مقامه عربی می‌دانند، البته برخی مانند سیلواستر دوساسی^۱ **مقامات بدیع‌الزمان همدانی** را برتر می‌داند (خطیبی، ۱۳۶۶: ۵۶۵/۱). آخرین مقامه‌نویس عرب «محمد المویلیجی» است که در نیمهٔ نخست قرن بیستم از دنیا رفته است. او **عیسی بن حشام** (برگرفته از نام راوی مقامات بدیع‌الزمان همدانی) را به تقلید از سبک بدیع‌الزمان نوشته است (فرزاد، ۱۳۸۶: ۲۹).

در ادبیات فارسی نیز نخستین و به‌نوعی تنها مقامه فارسی در قرن ششم هجری را «حمیدالدین بلخی» نگاشته است. درست است که مقامه در زبان عربی به وجود آمده است، ولی مختص زبان عربی نیست و گونه‌ای از ادبیات منشور است که میان ایرانیان و عرب‌ها رایج بوده است؛ زیرا نخستین مقامه‌نویس (بدیع‌الزمان همدانی) ایرانی بوده و به زبان فارسی نیز مقاماتی نوشته شده است.

مقامات حمیدی به پیروی از **مقامات بدیع‌الزمان همدانی** و **مقامات حریری** در قرن ششم هجری نوشته شده است. این اثر دارای ۲۴ مقامه با موضوعات گوناگون است. در مقامات حمیدی از دانش‌های مختلف چون تاریخ، لغات و اصطلاحات اسلامی، علوم ادبی، پزشکی، فلسفه و عرفان استفاده شده است. موضوعات مقامات حمیدی نیز همچون مقامات حریری و مقامات همدانی متنوع و گوناگون‌اند. در این اثر نسبت به دیگر مقامات کمتر به گدایی و دزدی پرداخته شده است. همهٔ حکایات مقامات حمیدی با عبارت «حکایت کرد مرا دوستی» آغاز شده و با «نمی‌دانم کجا رفت و سرانجام او چه شد» پایان پذیرفته‌اند.

آثاری همچون **گلستان سعدی**، **بهارستان جامی**، **پریشان قانی** و ... را که برخی مقامه تلقی کرده‌اند، نمی‌توان مقامه نامید؛ زیرا ویژگی‌های اصلی مقامه را ندارند؛ ولیکن باید اذعان کرد از مقامات - چه از مقامات همدانی چه از مقامات حریری و نیز مقامات حمیدی - متأثر بوده‌اند و البته در این خصوص سهم ادبایی چون «سعدی» در تأثیرپذیری از مقامات حریری بیشتر بوده است؛ این تأثیرپذیری در **بوستان** و **گلستان** دیده می‌شود. سعدی در برخی از حکایات **گلستان**، مانند «جدال سعدی با مدعی»، از همهٔ ویژگی‌های مقامات بهره برده است و عجیب اینکه حضور او در قالب یکی از شخصیت‌های داستانی بسیار شبیه به حضور نویسنده در داستان‌های پسامدرن است. سعدی در باب دوم **بوستان** در حکایت دوم، داستانی را نقل می‌کند که در آن از شخصیت‌های **مقامات حریری** نام برده است:

گدایی که بر شیر نر زین نهد
ابوزید را اسب و فرزین نهد
(سعدی، ۱۳۸۵: ۳۶۰)

^۱ Silvestre de Sacy

باین حال بازهم بهتر است مقامات حمیدی را یگانه مقامه پاریسی در نظر بگیریم؛ زیرا مقامه فقط سبکی نگارشی نیست که اساس آن بر لفظ‌پردازی باشد، بلکه گونه‌ای از آثار منشور ادبی است با ویژگی‌های خاص خود.

واژه انگلیسی «Picaresque» از واژه اسپانیایی «Picaresco یا Picares» گرفته شده است. متأسفانه پیکارسک واژه‌ای است که ریشه‌های آن به‌درستی روشن و پیدا نیست و تاریخ معنای آن پیچیده است. پیکارسک از پیکارو^۱ مشتق شده است. به سربازان اسپانیایی در قرن چهاردهم میلادی پیکارو گفته می‌شده است. با گذشت زمان پیکارو تغییر معنا داده و به معنی کلاش، زیرک، رند و حيله‌گر به کار رفته است (سیبر، ۱۳۸۹: ۷-۸). پیکارو شخصیتی متلون است که علاوه بر اربابان گوناگون، می‌تواند نقش‌های متفاوتی نیز بازی کند. مشخصه اساسی پیکارو بی‌ثباتی اوست؛ بی‌ثباتی نقش‌هایش در زندگی، بی‌ثباتی هویتش. شخصیت او در برابر جهانی ناپایدار پیوسته در حال تغییر است و تناقض‌آمیز اینکه هیچ‌چیز پایدارتر از خود ناپایدار نیست (سیبر، ۱۳۸۹: ۹۱).

همچنین واژه پیکارسک را می‌توان تلفیق و ترکیبی از واژه‌های پیکادور^۲ که واژه‌ای اسپانیایی است و عبارت است از «اسب‌سواری نیزه‌به‌دست که با گاو نر مبارزه می‌کند» (Brewer, 2003: 2189)، پیکاردس‌ها^۳ که «فرقه‌ای غیراخلاقی در قرن پانزدهم میلادی در اسپانیا» (Brewer, 2003: 2189) بوده‌اند و همچنین پیکارون^۴ در معنی «دزد دریایی و غارتگر» (Brewer, 2003: 2189) دانست.

«پیکارسک داستان خودنوشت یک پیکاروست که در آن شکلی از هجو اوضاع و احوال و اشخاص زمانه‌ای که در آن می‌زیسته است را روایت می‌کند» (سیبر، ۱۳۸۹: ۴). این گونه ادبی در قرن شانزدهم میلادی در اسپانیا به وجود آمده است و پس از آن در دیگر کشورهای اروپایی چون فرانسه، ایتالیا، آلمان و انگلستان تا قرن هجدهم به حیات خود ادامه داده است. اسطوره هرمس^۵ را می‌توان سرمنشأ^۶ پیکارو در نظر گرفت. هرمس پسر زئوس^۷ و مایا^۸ از خدایان اولمپی بوده است. بنابر اساطیر یونانی او را خدای راه‌ها، تجارت، بخت و اقبال، مسابقات ورزشی و بلاغت دانسته‌اند. هرمس آدم‌ها را گمراه می‌کرده و حيله‌گری و فریب‌کاری در برابر دشمنان از جمله خصوصیاتش بوده است (Manser, 2009: 219). بیشتر این ویژگی‌ها را در شخصیت پیکارو نیز می‌توان مشاهده کرد.

شرایط اجتماعی، رنسانس، شکست از مسلمانان و تأثیرپذیری از ادبیات شرقی (مقامات) - به گمان برخی - چهار عامل مهم در پیدایش پیکارسک بوده‌اند. نخستین داستان پیکارسک **عصاکش ترمسی** است که در قرن شانزدهم میلادی در اسپانیا به قلم نویسنده‌ای گمنام نوشته شده است. **عصاکش ترمسی** داستانی اجتماعی با لحن طنز است که می‌توان آن را گونه‌ای از طنز یا هجا دانست که پر از حيله‌گری و ریاکاری است. این اثر، در هفت فصل با نام‌های «عصاکش، کشیش، ارباب، راهب صومعه، بخشنده، روحانی و پاسبان» تنظیم یافته و اسم آن نیز از عنوان فصل اول گرفته شده است.

مدتی پس از شکل‌گیری پیکارسک در اسپانیا، هنرمندان دیگر کشورهای اروپایی نیز از این گونه داستانی پیروی کردند و چندین رمان پیکارسک خلق کردند. **ژوزمن آلفارچه‌ای**^۹ دومین داستان پیکارسک است که ماتيو آلمان^{۱۰} آن را در اواخر قرن

¹ Picaro

² Picador

³ Picards

⁴ Picares

⁵ Hermes

⁶ prototype

⁷ Zeus

⁸ Maya

⁹ Guzmán de Alfarache

¹⁰ Mateo Aleman

شانزده و نیمه اول قرن هفدهم در دو جلد نوشته است (Rico, 2009: 56). پیکارسک از قرن شانزده تا هجده میلادی اثر منثور غالب بر ادبیات غرب بوده است و پس از آن هم بر داستان‌ها و رمان‌ها، به‌ویژه داستان‌های رئالیستی و ناتورالیستی، تأثیرگذار بوده است.

۳. موضوع مقامه و پیکارسک

مقامه شامل حکایت‌هایی ادبی است که به موضوعات گوناگونی می‌پردازند. مقامات حکایاتی دربارهٔ یک فرد حيله‌گر است که به شهرهای گوناگونی سفر می‌کند و با حيله‌گری و گدایی به آنچه می‌خواهد دست می‌یابد. هنگامی که قهرمان شناخته می‌شود، ناگهان ناپدید می‌شود و در مقامهٔ بعدی با ظاهری جدید به حيله‌گری‌های خود ادامه می‌دهد. قهرمان مقامه تا پایان روایت بر کسی شناخته نیست. گدایی، زبان‌آوری و حيله‌گری ویژگی‌های اصلی قهرمان مقامه‌اند. مقامه را می‌توان به‌عنوان طنزی بر جامعه و مردم زمانش در نظر گرفت. «موضوع مقامات معمولاً علمی، فکاهی یا وصفی است. گاهی نیز جنبه ادبی، فلسفی، تمثیلی و احیاناً مذهبی دارد، لذا از لحاظ تنوع موضوع قابل ملاحظه است» (ابراهیمی حریری، ۱۳۸۳: ۱۲). با اینکه مقامه تنوع موضوعی دارد، تکدی‌گری و حيله‌گری مضمون مکرری^۱ است که در تمامی مقامات به چشم می‌خورد. موضوع مقامات از شرایط اجتماعی روزگار شکل‌گیری آنها نشئت گرفته است.

پیکارسک نیز زندگی یک پیکارو را از آغاز تا پایان به تصویر می‌کشد و در واقع سرگذشت تلخ و خنده‌آور کودکی یتیم را روایت می‌کند که با انواع ناملایمات روزگار درگیر است و برای خلاص شدن از آنها می‌باید انواع حيله‌گری‌ها و شیادی‌ها را بیاموزد. چندلر^۲ دربارهٔ موضوع داستان‌های پیکارسک معتقد است که:

در رمان پیکارسک اسپانیایی توصیف و ماجراهای یک کلاش (پیکارو) نقل می‌شود. او از والدینی تهی‌دست و غیرآبرومند زاده شده است که غالباً برای تقدیس پیوندشان، زحمت تشریفات به خود نمی‌دهند و از میلاد او نیز چندان خشنود نیستند. پیکارو یا با عشق فطری به اموال دیگران زاده می‌شود و یا معصوم است و به ضرب روزگار یاد می‌گیرد که باید گلیم خود را از آب بکشد و گرنه کلاهش پس معرکه است. او با هر دوز و کلکی که شده بزرگ می‌شود و در هر صورت نتیجهٔ آن یکی است؛ برای اینکه زنده بماند، باید به خدمت کسی درآید. او درمی‌یابد که باید دست‌رنج خدماتش را با حيله‌گری‌هایش چرب‌تر کند، برای همین از این ارباب به سراغ آن ارباب می‌رود. در این خدمت‌گزاری‌ها همه را فریب می‌دهد و در روایت خود آنها را وصف و هجو می‌کند. سرانجام، پس از پشت‌سر گذاشتن انواع سختی‌ها با محک کلاشانه‌اش بی‌اعتباری مال و مقام آدمی را می‌سنجد و داستان خود را پایان می‌بخشد (سیبر، ۱۳۸۹: ۴-۵).

پیکارسک را می‌توان داستانی در نظر گرفت که در آن شخصیت اصلی داستان (پیکارو) توسط دیگران به استثمار گرفته می‌شود. پیکارو تلاش می‌کند از طریق قانون‌گریزی از هنجارهای مرسوم خود را نجات دهد، اما هرگز موفق نمی‌شود؛ زیرا مجبور است برای گذران زندگی از این ارباب به ارباب دیگری مراجعه کند و این داستان تا پایان ادامه دارد. شکل‌گیری این داستان می‌تواند اعتراضی به فئودالیسم موجود در اسپانیا در قرن شانزده باشد که در آن کارفرمایان به کارگران ظلم می‌کرده‌اند و همچنین دیگر سرزمین‌های اروپایی.

۴. ویژگی‌های مقامه و پیکارسک

مقامه اثری منثور، مسجع و متکلف است که در آن لفظ‌پردازی در درجه‌ای بالاتر از بیان داستان است. در بیشتر مقامات داستان

^۱ motif

^۲ Frank Chandler

را در دو سطر می‌توان بیان کرد، اما این داستان دو سطری با چیره‌دستی‌های نویسنده ادیب آن در چندین صفحه بیان شده است. این ویژگی مقامات به مؤلفه بازی با زبان در داستان‌های پسامدرن امروزی شباهت دارد. «نثر فنی می‌خواهد به شعر تشبیه کند و این معنی در مقامات از دیگر انواع نثر، بارزتر است، زیرا مقامات مسجع و موزون است» (شمیسا، ۱۳۸۶: ۹۶). مقامات را می‌توان یکی از گونه‌های کلاسیک در نظر گرفت که در شکل‌گیری نثر شاعرانه در داستان‌نویسی معاصر (فارسی و عربی) تأثیر داشته است. «از نظر داستانی مقامه عبارت است از قصه‌های کوتاه که در آنها راوی معینی، شخصی واحد را در حالات مختلف توصیف می‌کند» (ابراهیمی حریری، ۱۳۸۳: ۱۱).

مقامه هم‌گونه‌ای ادبی است و هم سبکی از نگارش داستان (نثرهای داستانی کلاسیک). زاویه دید در مقامات ترکیبی از اول‌شخص و سوم‌شخص است. راوی اول‌شخص در مقامات گاه ناظر و گاه شرکت‌کننده است و راوی سوم‌شخص نیز گاه گزارشگر است و گاه مفسر. معمولاً نام هر مقامه بر اساس موضوع مقامه، مکانی که داستان در آن رخ داده است یا مهم‌ترین حادثه‌ای که در داستان رخ می‌دهد، انتخاب می‌شده است. به‌کارگیری سجع و جناس و به‌طور کلی استفاده مفراط از صنعت‌های بدیع لفظی و همچنین به کار بستن تشبیه و استعاره از ویژگی‌های سبکی مقامات است. «در فن مقامه‌نویسی توجه به لفظ در حدی است که برخی از نویسندگان در تعریف آن گفته‌اند: «مقامه تمرینی است برای ایراد لغات و فراگرفتن لغات و به کار بردن لغات» (ابراهیمی حریری، ۱۳۸۳: ۱۳). فراوانی واژگان عربی در مقامات فارسی هم از ویژگی‌های مقامات فارسی است. «محمد راغب» با تأکید بر **مقامات حمیدی** الگوی پیرنگ هر مقامه را متشکل از ده کارکرد عمده می‌داند:

۱- راوی، داستان را برای نویسنده بازگو می‌کند.

۲- راوی، سفر می‌کند.

۳- راوی به یک مکان می‌رسد.

۴- راوی، ازدحامی می‌بیند.

۵- خطیبی، خطبه می‌خواند.

۶- خطیب، سودی طلب می‌کند.

۷- خطیب، سودی می‌برد.

۸- خطیب می‌رود.

۹- راوی، خطیب را می‌جوید.

۱۰- راوی، خطیب را نمی‌یابد (راغب، ۱۳۹۱: ۱۰۵)

بااین‌که پیکارسک به زبانی ساده نوشته شده است، سرشار از آبرونی‌های گوناگون، کنایه و حتی اغراق است (Tomoiaga, 2012: 30). زاویه دید پیکارسک اول‌شخص است و همچنین این گونه داستانی راوی قهرمان است و به همین دلیل زاویه دید آن اول‌شخص شرکت‌کننده است. در واقع قهرمان پیکارسک، یعنی پیکارو، ضدقهرمانی با هزارچهره است. دزدی، حيله‌گری و شپادی جنبه‌های گوناگونی را از شخصیت پیکارو تشکیل می‌دهند. نکته دیگر درباره شخصیت اصلی پیکارسک این است که قهرمان این داستان شخصیتی خاکستری است، نه شخصیتی تک‌بعدی و سیاه یا سفید.

داستان پیکارسک سه ویژگی عمده دارد: اول اینکه پیکارسک پدیده‌ای است ادبی، اثری داستانی که به عادات و زندگی کلاشان می‌پردازد و زندگی آنها را روایت می‌کند. دوم اینکه سبکی است در داستان‌نویسی، یعنی گونه‌ای از آثار ادبی است و از دیگر آثار و گونه‌ها متمایز است و ویژگی‌های خاص خودش را دارد و سوم اینکه خاستگاه آن در اسپانیاست، یعنی تاریخچه‌ای دارد و می‌توان سیر زمانی و مکانی پیدایش آن را دنبال کرد (سبیر، ۱۳۸۹: ۳-۴).

با خروج پیکارسک از اسپانیا و شکل گرفتن داستان‌های پیکارسک در فرانسه و انگلستان ساختار پیکارسک تا اندازه‌ای

دست‌نخورده باقی ماند، ولی فرهنگ‌ها، شرایط اجتماعی و سنت‌های مرسوم در پیکارسک تغییر کرد؛ این مسئله طبیعی است؛ زیرا شرایط اجتماعی اسپانیا با دیگر سرزمین‌ها تفاوت داشته است. این تغییرات از تکراری شدن پیکارسک برای مدت‌زمانی تقریباً طولانی (نزدیک به دو قرن) جلوگیری کرد. بعدها فرانسویان و انگلیسی‌ها برای اینکه به تقلید صرفی از رمان پیکارسک اسپانیایی نپرداخته باشند، در ساختار آن نیز تغییراتی به وجود آوردند. تغییر زاویه دید از اول‌شخص به سوم‌شخص و تغییر لحن دو تغییر ساختاری اساسی پیکارسک در گذر زمان بودند. هشت ویژگی روایات پیکارسک عبارت‌اند از:

۱. شخصیت پیکارو و چگونگی شکل‌گیری آن تمرکز اصلی رمان پیکارسک است.
 ۲. سبک روایت در پیکارسک شبه‌زندگی‌نامه‌ای^۱ است.
 ۳. داستان بیشتر از دیدگاه درونی روایت می‌شود.
 ۴. سؤالات پیکارو دربارهٔ هنجارهای اجتماعی و مشاهدهٔ ارزش‌ها هرگز متوقف نمی‌شوند.
 ۵. هیچ‌گاه وضعیت ثابت و مشخصی برای پیشبرد زندگی پیکارو و امرار معاش وجود ندارد.
 ۶. پیکارو نظارتی تنگاتنگ بر شرایط زندگی در مناطق گوناگونی که سفر می‌کند، دارد و نتیجهٔ مشاهداتش به‌عنوان طنزی بر شرایط حاکم مشاهده می‌شود.
 ۷. پیکارو اغلب از طریق سفر و ماجراجویی با جنبه‌های مختلف زندگی درگیر است.
 ۸. رمان پیکارسک با ساختاری اپیزودیک تجارب گوناگون پیکارو را به تصویر می‌کشد (Guillen, 1971: 71-89).
- پیکارسک داستانی با برخی ویژگی‌های ناتوریستی است که پر از هرج‌ومرج و تناقض است و به زبانی ساده و تاندازه‌ای محاوره‌ای نوشته شده است. در این داستان با شخصیت‌های گوناگونی از تیپ‌های مختلف آشنا می‌شویم. این اثر هم در داستان‌نویسی سنت‌ها را شکسته است و هم از لحاظ اجتماعی در پی شکستن سنت‌ها (تسلط حاکمیت شبه‌دینی و فئودالیسم) بوده است.

۵. پیش‌زمینه‌های شکل‌گیری مقامه و پیکارسک

مقامات از لحاظ مضمونی برگرفته از شرایط اجتماعی و فرهنگی زمان پدید آمدن آن بوده است. آنچه در همهٔ مقامات مشترک است تکدی‌گری، حيله‌گری و زبان‌آوری قهرمان مقامات است که دربارهٔ آن چندین پیش‌زمینه وجود دارد که نشان می‌دهد این گونهٔ روایی با توجه به شرایط اجتماعی و فرهنگی و شخصیت‌های واقعی شکل گرفته است. ملا نصرالدین‌ها در فرهنگ ما فراوان است و از آنها قصه‌هایی در ادبیات نقل شده است. خود ملا نصرالدین هم می‌تواند یکی از پیشینه‌های قهرمان مقامات باشد که البته چون منبع مستندی وجود نداشت که نشان دهد چنین شخصیتی وجود خارجی داشته یا اینکه پیشینهٔ افسانه‌اش به چه دورانی می‌رسد، به آن پرداخته نشد. پیش‌زمینه‌های ادبی و اجتماعی مقامه عبارت‌اند از:

- ۱- **البخلاء**: یکی از آثار ابوعثمان عمرو بن بحر جاحظ (۲۵۵-۱۶۰ ه. ق) است که در آن احوال بخیلان تصویر شده است. در واقع، **البخلاء** اثری انتقادی است که در آن «رفتار و اندیشه‌های بخیلان با روشی داستانی مورد بررسی قرار گرفته است» (عبدالساتر، ۱۹۹۸: ۵-۶). با توجه به اینکه مقامات نیز نگاهی طنزگونه به رفتار تکدی‌گران و حيله‌گران دارد و به نوعی اثری جامعه‌شناسانه است، می‌توان **البخلاء** را در این روش پیشرو آن دانست.
- ۲- ابوزید سروجی: ابوزید موجودی خیالی نیست. او در دورانی می‌زیسته است و روایاتی دربارهٔ او موجود است که از آن جمله می‌توان به تعریف قصهٔ جعلی او از غلبهٔ روم و تاراج اموال و اسارت دخترش در مسجد بصره اشاره کرد که مالی وافر را برای او به ثمر آورده بود (یاحقی، ۱۳۸۶: ۸۴).

¹ Pseudo-autobiographical

۳- عباس دوس: نام‌گذاری سمج و شوخ از قبیله دوس که به لطایف‌الحیل‌گدایی می‌کرده و موجبات خنده خلق را فراهم می‌آورده است. روزگار او به‌درستی معلوم نیست، اما آنچه معلوم است به‌طور قطع پیش از قرن پنجم می‌زیسته است (یاحقی، ۱۳۸۶: ۵۷۶).

۴- طرار بصره: نام کیسه‌بری بوده که در دزدی و طراری، تردستی و مهارت بسیار داشته است (یاحقی، ۱۳۸۶: ۵۵۶).
۵- دوال‌پا: در فرهنگ عامه موجودی است با پاهای دراز، همچون دوال که به هیئت مردی سالخورده، در کنار راه می‌نشیند و اظهار درماندگی می‌کند و از رهگذران می‌خواهد که او را بر دوش گیرند؛ آن‌گاه پاهایش را مانند مار گرد کمر رهگذر می‌پیچد و هرچه را لازم دارد، از او می‌خواهد. نخستین بار در *وامق و عذرا و عجایب المخلوقات قزوینی* از این موجود سخن به میان آمده است (یاحقی، ۱۳۸۶: ۳۶۳)؛ البته با توجه به قدمت *هزارویک شب* نسبت به این آثار می‌توان گفت که نخستین بار در این اثر از دوال‌پا نام برده شده است. دوال‌پا در حکایت سفر پنجم سندباد بحری در *هزارویک شب* نیز موجود پلیدی بود که سندباد را به غایت می‌آزرد تا اینکه سندباد به حيله او را فریفت و کشت (تسوجی‌تبریزی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۱۳۱۲-۱۳۱۴). دوال‌پا را به نوعی می‌توان سرمنشأ قهرمان مقامات در نظر گرفت.

۶- بهلول: همان وهیب بن عمرو الصیرفی کوفی است که در عصر هارون‌الرشید می‌زیسته است. او فرازنده رندی بوده که با تظاهر به جنون به نکته‌گویی و سخنان و رفتار طنزآمیز می‌پرداخته است (یاحقی، ۱۳۸۶: ۲۳۳). بهلول همواره در ادبیات فارسی و عرب مورد توجه بوده است.

۷- جحی: جحی یا جوحی همان دحین بن ثابت (ابوالغصن) است که از عشیره فزاره بوده و در قرن دوم هجری در کوفه می‌زیسته است. او نیز با طنزی- همچون بهلول- خود را به دیوانگی می‌زده و به این روش نیت خود را پیش می‌برده است (یاحقی، ۱۳۸۶: ۲۸۴). از جحی در ادبیات فارسی و عرب حکایاتی نقل شده و در نظم و نثر به او اشاراتی شده است. او یکی از شخصیت‌های *لطایف الطوائف* فخرالدین علی صفی است.

درباره پیکارسک نیز باید گفت که از لحاظ سبکی با تأثیرپذیری از رمانس^۱ شکل گرفته است. در واقع، پیکارسک گونه مبتذل‌شده رمانس را نو کرد و با شیوه‌ای جدید که برگرفته از رمانس بود، سبب تجدید حیات داستان‌نویسی در اروپا شد. پیکارسک به نوعی «خرده‌تاریخی»^۲ ملفق از روایات ادبی و روایات تاریخی است که ریشه‌های آن را، به‌عنوان سبکی از تاریخ‌نگاری، باید در اومانیسیم جست‌وجو کرد» (De Haan and Mierau, 2014: 1-2). به سبب اینکه پیکارسک در اعتراض به فنودالیسم موجود در اسپانیای قرن شانزدهم و حاکمیت شبه‌دینی آن دوران شکل گرفته است؛ اثری اومانستی نامیده می‌شود. «پیکارسک انتقادی بر نهادهای کنترل اجتماعی، به‌ویژه کلیسا، و تفتیش عقاید است؛ بنابراین باید آن را مانند نقاشی دیواری‌ای که سطح وسیعی از جامعه را نشان می‌دهد، در نظر گرفت» (Tomoiaga, 2012: 30).

درباره شرایط اجتماعی اسپانیای قرن شانزدهم باید گفت که در نیمه اول این قرن، درست هنگامی که به نظر می‌رسید صنعت به شکوفایی رسیده است، کشاورزان و روستاییان در تلاش برای پیدا کردن کار و فرار از فقر، از حومه‌ها و روستاها به شهرستان‌ها هجوم آوردند؛ اما رونق صنعتی این دوران، رونقی مختصر بود که خیلی زود به پایان رسید. ماحصل این وضعیت افزایش تعداد بیکارانی بود که در جست‌وجوی پاره‌نان رایگانی از صومعه‌ای به صومعه دیگر و از شهری به شهر دیگر، سرگردان بودند. در این شرایط، تنها راه‌حل این افراد استخدام در ارتش یا زندگی فلاکت‌باری در حاشیه شهرها بود (Cruz, 1999: 42). این مطلب علاوه بر اینکه چگونگی شکل‌گیری پیکاروها را نشان می‌دهد، دلیل سفرهای گوناگون در پیکارسک را نیز آشکار می‌سازد. همچنین در این قرن وضعیت فقرا و گدایان به گونه‌ای بود که «جنش اصلاحات تلفیقی میخل

¹ Romance

² microhistory

خیخانتس^۱ برای سامان دادن به فقرا و کمک به محرومان شکل گرفته بود» (Cruz, 1999: 54-55). پیش‌زمینه‌های داستانی و تاریخی-اجتماعی پیکارسک عبارت‌اند از:

۱- **حکایات ازوپ**^۲: ازوپ در قرن‌های شش و هفت پیش از میلاد می‌زیسته است و حکایات فراونی از او برجای مانده است. این حکایات اخلاقی و تعلیمی ساختاری اپیزودیک دارند که از زبان حیوانات بیان شده‌اند. برخی برای این حکایات ریشه شرقی (هندی) در نظر گرفته‌اند و معتقدند که تحت تأثیر حکایات **کلیله و دمنه** نوشته شده‌اند (Priest, 1985: 51). ناصر خسرو و مولانا برخی از حکایت‌های ازوپ را به نظم درآورده‌اند.

۲- **کتاب مقدس**: واژه لازارو در زبان عبری به معنی لازاروس^۳ یا ایلعازر است. ایلعازر فردی تهی‌دست بوده که در بیت عنیا (خانه تهی‌دستان) به همراه دو خواهرش، مریم و مرتا، می‌زیسته است. زنده‌شدن او پس از مرگ، یکی از معجزات مسیح است. «تلفیق دو واژه لازاروس (برگرفته از **کتاب مقدس**) و لازارو (در **عصاکش ترمسی**) نشان‌دهنده قرون وسطای جذامی است؛ چرا که در این دوران اصطلاح لازاروس^(۱) برای افراد جذامی به کار می‌رفته است» (Cruz, 1999: 11-12). در کتاب مقدس نیز مسیح تعدادی از جذامیان را شفا داده است؛ البته این بار **عصاکش** [بر خلاف ایلعازر یا جذامیان] دست به دامان کسی نشده و خود را به کلاشی‌های گوناگون نجات می‌دهد.

همچنین بخش اول **عصاکش ترمسی** نیز یادآور شفای کوران به دست مسیح است که این بار نیز با دگردیسی موجب رهایی **عصاکش** از دست ارباب کورش شده است. پیکارسک «نقدی بر شرایط خاص و سخت‌گیری‌هایی است که در قرن شانزدهم بر جذامیان گرفته می‌شده است» (Cruz, 1999: 16)؛ زیرا پر از کنایات و طنزهایی نسبت به حاکمیت شبه‌دینی زمان خود است که در آن جذامیان مطرود بوده‌اند.

۳- **ساتیریکون**^۴: اثری است که در قرن اول میلادی به وسیله گایوس پترونیوس^۵ نوشته شده است و یکی از پیش‌زمینه‌های پیکارسک است^(۲). این اثر «با لحنی طنز به زندگی طبقات فرودست در دوره نرون پرداخته است. شخصیت‌های این کتاب از میان افراد ولگرد، متظاهر و بی‌اصل‌ونسی انتخاب شده‌اند که عملکرد و لحنی طنز دارند» (Garrido Ardila, 2015: 3).

۴- کتاب‌های **جوک**^۶: از نخستین آثاری‌اند که در آنها شخصیت‌ها از میان افراد دون‌مرتب انتخاب می‌شده‌اند. قدیمی‌ترین کتاب **جوک فیلوجلوس**^۷ است که در قرن چهارم میلادی نوشته شده است. همچنین در بین قرن‌های چهارده و پانزده میلادی کتابی با عنوان **لطایف**^۸ نوشته شده که معروف‌ترین کتاب **جوک** این دوره بوده است. این گونه ادبی، کهن‌ترین نمونه ادبیات کلاشی است (Birch, 2009: 853).

۵- **رمانس**: درست است که در بررسی سبک‌های داستانی پیکارسک را دنباله شکل‌گیری رمانس می‌دانند، ولی میان آنها تفاوت‌هایی اساسی وجود دارد. رمانس داستانی تخیلی است که با حوادث غیرواقعی و خارق‌العاده همراه است و دارای پیرنگی پر از حوادث نامحتمل است، اما پیکارسک طنزی اجتماعی و واقع‌گراست با پیرنگی تقریباً رئالیستی. رمانس داستان عاشقانه‌ای است که درباره شوالیه‌ها نوشته شده است و همراه با درگیری و مبارزه است، اما پیکارسک روایت‌کننده سرنوشت خودنوشت یک روسپی‌زاده است که پر است از فریب‌کاری و شیادی. رمانس جنبه سرگرمی دارد، ولی پیکارسک بیشتر

¹ Syncretic Reform Movement of Miguel de Gigantes

² Aesop's fables

³ Lazaruses

⁴ Satyricon

⁵ Gaius Petronius

⁶ Joke books

⁷ Philogelos

⁸ Facetiae

نکته‌ای اخلاقی را دنبال می‌کند. قهرمان رمانس، ابرقهرمانی است که با استفاده از دلوری‌های خود و نیروهای خارق‌العاده پیروز می‌شود، اما پیکارو ضدقهرمانی است که در هرصورت شکست می‌خورد. یکی دیگر از تفاوت‌های رمانس و پیکارسک این است که رمانس داستانی فانتزی با فرجامی خوش است که به نجیب‌زادگان و اشراف تعلق دارد، درحالی‌که پیکارسک داستانی ناتورالیستی با پایانی تلخ و گزنده است که دربارهٔ بینوایان و بیچارگان نوشته شده است.

۶- حکایات موزون^۱: حکایاتی منظوم و طنزآمیزند که در قرن‌های دوازده و سیزده میلادی در فرانسه و در قرن چهارده میلادی در انگلستان رواج پیدا کرده‌اند. شخصیت‌های اصلی حکایات موزون، افرادی ضداجتماعی و هنجارگریزند که غالباً از میان گدایان، دزدان و شیادان انتخاب می‌شده‌اند. برخی معتقدند این حکایات ریشهٔ شرقی دارند و در جنگ‌های صلیبی به اروپا آورده شده‌اند (Abrams & Galt Harpham, 2009: 108)؛ البته شباهت این حکایات و حکایات ازوپ و کتاب‌های جوک آشکار است.

۷- قصه‌های کوتاه منثور^۲: این آثار در قرن چهاردهم میلادی در ایتالیا و فرانسه رواج داشته‌اند و شخصیت‌هایشان از میان طبقات ضعیف انتخاب می‌شده‌اند. دکامرون^۳ بوکاچیو^۴ معروف‌ترین این آثار است (Cuddon, 2000: 600-601).

۸- حکایات کانتربری^۵: حکایت‌هایی عامیانه است که به وسیلهٔ جفری چاسر^۶ در قرن چهاردهم میلادی نوشته شده است. این اثر «نتیجهٔ بیست‌وپنج سال زندگی و خدمت درباری چاسر و آشنایی نزدیک او با آداب و رسوم مردم در سطوح مختلف بوده است» (قیطانچی، ۱۳۷۹: ۲۹۲). این حکایات از زبان راوی‌هایی بیان شده که در حال سفرهای زیارتی‌اند.

۹- فارماکوس^۷: آیینی در یونان باستان است که در آن فرد فقیری را به منظور دفع بلا و شر، برای قربانی، برمی‌گزیده‌اند و او را از منطقه‌ای که در آن می‌زیسته، اخراج می‌کرده‌اند؛ البته گاهی قربانی را به دریا تبعید کرده یا او را می‌سوزانده‌اند (Burkert, 1997: 82-84). می‌توان پیکارو را فارماکوسی در نظر گرفت که از شهری به شهری دیگر تبعید می‌شده است (Cruz, 1999: 75) (قس با آیین میرنوروزی در ایران).

۱۰- رابین هود^۸: عبارت است از کسی که از اغنیا می‌دزدید و به فقرا می‌بخشید. گویا این فرد در زمان سلطنت شاه جان (۱۱۶۷-۱۲۱۶) در انگلستان می‌زیسته است (Manser, 2009: 403). قصه‌های عیاری بیشتر با رابین هود قابل مقایسه است تا روایات پیکارسک که به نوعی نقیضهٔ رابین هود است.

۱۱- پیکارو: به سربازان اسپانیایی در قرن چهاردهم میلادی پیکارو گفته می‌شده است.

۱۲- پیکاردس: فرقه‌ای غیراخلاقی در قرن پانزدهم میلادی در اسپانیا بوده‌اند که بر برهنگی تأکید می‌کرده‌اند و معتقد بوده‌اند که باید مانند «آدم در بهشت» برهنه زیست (Brewer, 2003: 2189).

۱۳- پیکادور: عبارت است از اسب‌سواری نیزه‌به‌دست که با گاو نر مبارزه می‌کند (گاوباز) (Brewer, 2003: 2189).

۱۴- پیکارون: در معنی دزد دریایی و غارتگر است. در اسپانیا بیشتر به دزدان دریایی اطلاق می‌شود (Brewer, 2003: 2189).

نتیجه

با توجه به شباهت‌های میان مقامه و پیکارسک، زمان پیدایی مقامه که نزدیک به شش قرن پیش از پیکارسک به وجود آمده

¹ The Fabliau

² Novella

³ Decameron

⁴ Giovanni Boccaccio

⁵ Canterbury Tales

⁶ Geoffrey Chaucer

⁷ Pharmakos

⁸ Robin Hood

است و شکل‌گیری پیکارسک در اسپانیا (آندلس)، فرضیه تأثیرپذیری این گونه داستانی از مقامات تقویت شده است؛ زیرا علاوه بر اینکه پیکارسک شباهت‌هایی به مقامه دارد، از لحاظ تاریخی-اجتماعی هم با توجه به حکومت و زندگی عرب‌های اموی در آندلس، نمی‌توان از ارتباط اسپانیایی‌ها با عرب‌ها و آثار ادبی کشورهای اسلامی چشم‌پوشی کرد؛ باین‌حال باید اذعان کرد که نمی‌توان با وجود شباهت در چند ویژگی ساده در گونه‌های ادبی-هنری فرهنگ‌ها و زبان‌های گوناگون بر تأثیرپذیری گونه نو در فرهنگی از گونه کهن در فرهنگی دیگر سخن راند و با قطعیت درباره این موضوع نظر داد؛ زیرا با وجود این گونه شباهت‌های ساده می‌توان پسامدرنیسم ادبی را نیز از ادبیات کلاسیک فارسی نشئت‌گرفته دانست و همچنین سمبولیسم ادبی و برخی دیگر از گونه‌ها یا مکتب‌های ادبی را!

علاوه بر تفاوت‌های پیکارسک و مقامات که نه تنها اندک نیستند، بلکه بیشتر از شباهت‌های آنهاست، نکته دیگری که می‌تواند تأثیرپذیری پیکارسک از مقامات را رد کند، عبارت است از شکل‌گیری پیکارسک بر اساس پیشینه ادبی داستان‌نویسی اروپایی و تأثیرپذیری آن از کتاب مقدس، رمانس، حکایات ازوپ، حکایات موزون، کتاب‌های جوک، قصه‌های کوتاه منشور و ... دلیل سوم در رد این فرضیه، عبارت است از شکل‌گیری این گونه داستانی با توجه به شرایط اجتماعی و فرهنگی اسپانیای قرن شانزدهم و تأثیرپذیری آن از زندگی پیکارو، پیکاردس‌ها، پیکارون و پیکادرها؛ همان‌گونه که می‌توان تأثیر سبک مسجع قرآن و روایات مربوط به ابوزید سروجی، عباس دوس، طرار بصره، دوال‌پا و ... را بر شکل‌گیری مقامات مشاهده کرد. علاوه بر این دلایل، مورد دیگری که تأثیرپذیری پیکارسک از مقامات را رد می‌کند، عبارت است از عدم تأثیرپذیری مستقیم پیکارسک از مقامات؛ زیرا از سه نوع رابطه آشکار بینامتنی (نقل قول، سرقت ادبی و بینامتنیت ضمنی) در پیکارسک نسبت به مقامات هیچ کدام وجود ندارد.

پیکارسک را باید بازتولید و محصول شرایط اجتماعی اسپانیای آن دوران دانست و نه داستانی تقلیدشده یا تأثیرگرفته از داستان‌ها و گونه‌های منشور شرقی. این گونه داستانی در واقع برگرفته از زندگی فقرا و پیکاروها در جامعه وقت اسپانیا بوده که به انتقاد از فئودالیسم موجود، حاکمیت شبه دینی و کلیسا پرداخته است. پیکارسک طنزی بر وضعیت اسفناک فقرا و سرگردانی ایشان از مکانی به مکان دیگر برای پاره‌ای نان است. در بهترین حالت می‌توان مقامات را یکی از چندین پیش‌زمینه پیکارسک دانست و نه چیزی بیشتر (در رابطه با پیکارسک). میان مقامات و پیکارسک شباهت و تفاوت‌هایی وجود دارد که در جدول ذیل آمده است.

جدول ۱: شباهت و تفاوت‌های مقامه و پیکارسک

پیکارسک	مقامه	مؤلفه	
ساده و روان (رگه‌هایی از شاعرانگی دارد، اما در مجموع ساده است)	مسجع و مصنوع	زبان	تفاوت‌ها
داستان و مضمون دارای اهمیت است.	ویژگی‌های زبانی و ادبی در اهمیت است و مضمون و داستان در فرع.	اهمیت روایت داستان	
اول شخص شرکت‌کننده (راوی-قهرمان)	ترکیبی از اول شخص و سوم شخص (بیشتر سوم شخص)	زاویه دید	
شرایط اجتماعی، رنسانس، شکست از مسلمانان	تفنن و بازی با زبان و الفاظ	علت پیدایی	
از روی اضطرار روی می‌داده است.	بیشتر از روی تفنن انجام می‌شده تا نشان‌دهنده کیاست شخصیت اصلی باشد.	تکدی‌گری	

برهه زمانی دربرگیرنده از زندگی شخصیت اصلی	در برگرفته رندی‌ها و حيله‌گری‌های شخصیت اصلی که بیشتر فردی مسن است.	زندگی یک پیکارو را از آغاز تا پایان روایت می‌کند.
وضعیت قهرمان در پایان داستان	پیروز	مغلوب
مخاطب	اهل ادب و سخن‌شناسان	عامه مردم
ساختار داستانی	بیشتر به داستان کوتاه شباهت دارد (اپیزودهای آن از لحاظ داستانی ارتباط چندانی با هم ندارند).	می‌توان آن را از نمونه‌های اولیه رمان محسوب کرد (فصل‌بندی آن پیوسته است و هر فصل ادامه فصل قبل).
ارتباط مکان با داستان و شخصیت‌ها	ارتباط چندانی ندارد.	مرتبط است.
شباهت با سبک‌های داستان‌نویسی معاصر	بازی باز بان و لفظ‌پردازی و همچنین اهمیت تخیل نسبت به واقعیت در مقامات، به این ویژگی‌ها در آثار پسامدرن شباهت دارد.	به دو دلیل می‌توان آن را به ناتورالیسم منسوب کرد: جبر در داستان و سرانجام بد پیکارو.
شخصیت‌پردازی	تک بعدی (سیاه یا سفید)	چند بعدی (خاکستری)
تأثیر بر داستان‌نویسی پس از خود	داستان‌نویسی مقامات به‌طور جدی ادامه پیدا نکرده است و تأثیر چندانی بر شکل‌گیری داستان‌نویسی در ایران و کشورهای غربی نداشته است.	تأثیر فراوانی در به وجود آمدن سبک‌های داستانی پس از خود، به‌ویژه شکل‌گیری رمان به معنای امروزی، در ادبیات غربی داشته است.
قهرمان (شخصیت اصلی)	از طبقه فرودست، کلاش، رند، بی‌ثبات، متلون، زبان‌آور، دزد و دائماً در حال سفر.	از طبقه فرودست، کلاش، رند بی‌ثبات، متلون، دزد و دائماً در حال سفر.
نوع	طنزآمیز (به کم‌دی نزدیک‌تر است و بیشتر جنبه سرگرمی دارد تا اصلاح)	طنزآمیز (طنزی تلخ، اعتراضی به فئودالیسم موجود در اسپانیا)
پیرنگ	می‌توان پیرنگی رئالیستی برای آن در نظر گرفت (تنها پیرنگ و نه سبک داستان‌نویسی)	می‌توان پیرنگی رئالیستی برای آن در نظر گرفت.
پیشینه شفاهی	همچون قصه‌ها نیست، پیشینه شفاهی ندارد؛ زاده تخیل نویسنده است.	همچون قصه‌ها نیست، پیشینه شفاهی ندارد؛ زاده تخیل نویسنده است.
پیدایی	تاریخچه دارد و زمان شکل‌گیری آن مشخص است.	تاریخچه دارد و زمان شکل‌گیری آن مشخص است.
مضمون	تک‌دی‌گری، حيله‌گری، زبان‌آوری	تک‌دی‌گری، حيله‌گری
مکان داستان	شهرها و ولایات گوناگون	سفر پیکارو به شهرهای گوناگون
لحن	لحن طنزگونه	آیرونی و لحن خنده‌آور و طنزگونه
نقش حوادث در پیشبرد داستان	داستان حوادث	داستان حوادث

شباهت‌ها

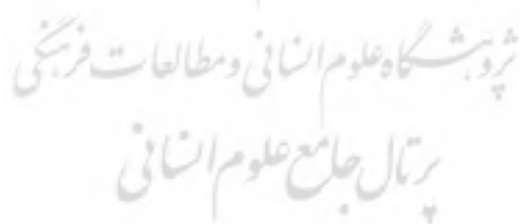
پی‌نوشت‌ها

- (۱): Lazarus یعنی «فقیر و جذامی».
- (۲): Satyricon از دو بخش Satyr به معنی مرد شهوتی و icon به معنی نگاره تشکیل شده است. می‌توان آن را به نگاره مرد شهوتی ترجمه کرد؛ زیرا از برخی از شخصیت‌های آن رفتاری اروتیک سر می‌زند و دربرگیرنده صحنه‌های اروتیک است.

منابع

۱. ابراهیمی حریری، فارس (۱۳۸۳). *مقامه‌نویسی در ادبیات فارسی*. تهران: دانشگاه تهران.
۲. ایرمز، ام‌اچ و گالت فرهم، جفری (۱۳۸۷). *فرهنگ توصیفی اصطلاحات ادبی* (ترجمه سبزیان، سعید). تهران: رهنما.
۳. بهار، محمدتقی (۱۳۴۹). *سبک‌شناسی*. تهران: امیرکبیر.
۴. تسوجی تبریزی، عبدالطیف (۱۳۸۳). *هزار و یک شب*. تهران: هرمس.
۵. حمیدیان، سعید (۱۳۷۲). *درآمدی بر اندیشه و هنر فردوسی*. تهران: ناهید.
۶. خطیبی، حسین (۱۳۶۶). *فن نثر در ادب پارسی*. تهران: زوار.
۷. دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۹۳). *لغت‌نامه*. پایگاه اینترنتی: www.loghatnaameh.com.
۸. راغب، محمد (۱۳۹۱). «گسترش پیرنگ در مقامات حمیدی (رویکردی ریخت‌شناختی-روایت‌شناختی)». *ادب فارسی*. ۲(۲): ۱۰۳-۱۲۴.
۹. رحیمیان، مریم (۱۳۹۲). *بررسی تطبیقی مقامه‌نویسی در ادب عربی و فارسی (همدانی، حریری، حمیدی) با پیکارسک نویسی در ادب اسپانیا (لائاریو ترمسی، پابلوس ال بوسکون)*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبایی.
۱۰. سعدی (۱۳۸۵). *کلیات* (تصحیح فروغی، محمدعلی). تهران: هرمس.
۱۱. سیبر، هری (۱۳۸۹). *پیکارسک* (ترجمه طاهری، فرزانه). تهران: مرکز.
۱۲. شریف‌پور، عنایت‌الله و همکاران (۱۳۹۴ الف). «عناصر بینامتنیت در روایات پیکارسک و مقامات». *پژوهشنامه نقد ادبی و بلاغت*. ۴(۲): ۱۵۳-۱۷۱.
۱۳. _____ (۱۳۹۴ ب). «خاستگاه پیکارسک، شرق یا غرب؟». *نشریه ادب و زبان*. ۱۸(۳۸): ۲۴۱-۲۶۴.
۱۴. شمیسا، سیروس (۱۳۸۶). *سبک‌شناسی نثر*. تهران: میترا.
۱۵. _____ (۱۳۸۷). *انواع ادبی*. تهران: میترا.
۱۶. عبدالساتر، عباس (۱۹۹۸). «مقدمه لالبخلاء» فی جاحظ، ابوعثمان عمرو بن بحر، البخلاء. بیروت: دار و مکتبه الهلال.
۱۷. غنیمی هلال، محمد (۱۳۷۳). *ادبیات تطبیقی* (ترجمه آیت‌الله‌زاده شیرازی، سیدمرتضی). تهران: امیرکبیر.
۱۸. فرزاد، عبدالحسین (۱۳۸۶). «مروری بر داستان‌نویسی معاصر عرب». *سمرقند*. ۱۷: ۲۲-۴۵.
۱۹. قیطانچی، جاوید (۱۳۷۹). «جفری چاسر و قصه‌های کنتربری». *فصلنامه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران*. ۱۵۵: ۲۸۹-۳۰۶.
۲۰. محمدی فشارکی، محسن و خدادادی، فضل‌الله (۱۳۹۳). «بررسی ارتباط ساختاری بین سبک پیکارسک و نوع داستانی مقامه». *نشریه ادبیات تطبیقی*. ۶(۱۰): ۳۲۳-۳۴۵.
۲۱. یاحقی، محمد جعفر (۱۳۸۶). *فرهنگ اساطیر و داستان‌واره‌ها در ادبیات فارسی*. تهران: فرهنگ معاصر.
۲۲. یزدانپناه کرمانی، آرزو (۱۳۹۴). *بررسی پیکارسک در متون فارسی و عربی*. رساله دکترا. دانشگاه شهید باهنر کرمان.

23. Abrams, M. H. & Galt Harpham, G. (2009). *A Glossary of Literary Terms*. Boston: Wadsworth Cengage Learning.
24. Birch, Dinah (2009). *the Oxford Companion to English Literature*. Oxford: Oxford University Press.
25. Brewer, E. Cobham (2003). *Brewer's Dictionary of Phrase and Fable*. London: Blackmask Online.
26. Burkert, Walter (1997). *Greek Religion* (Rallan, John. Trans). Hoboken & Cambridge: Blackwell & Harvard University.
27. Cruz, Anne J. (1999). *Discourses of Poverty: Social Reform and the Picaresque Novel in Early Modern Spain*. Toronto: University of Toronto.
28. Cuddon, J. A. (2000). *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. New York: Penguin Books.
29. De Haan, Binne and Mierau, Konstantin (2014). *Microhistory and the Picaresque Novel: A First Exploration into Commensurable Perspectives*. Newcastle: Cambridge Scholars.
30. Garrido Ardila, J. A. (2015). *The Picaresque Novel in Western Literature: From the Sixteenth Century to the Neopicaresque*. Cambridge: Cambridge University Press.
31. Guillen, Claudio (1971). "Toward a Definition of the Picaresque", in Guillen, Claudio. *Literature as System: Essays toward the Theory of Literary History*. Princeton: Princeton.
32. Manser, Martin H. (2009). *The Facts on File Dictionary of Allusions*. New York: Facts on File.
33. Priest, J. F. (1985) "The Dog in the Manger: In Quest of a Fable". *The Classical Journal*. 81(1): 49-58.
34. Rico, Francisco (2009). *The Spanish picaresque novel and the point of view*. London: University of Cambridge.
35. Tomoiaga, Ligia (2012). *Elements of the Picaresque in Contemporary British Fiction*. Newcastle: Cambridge Scholars.

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی